

έξαχθῆ, ὅτι ἡ ἔρευνα εἰς τὰς ἐπιστήμας τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς ψυχολογίας ἀποτελεῖ μίαν συστηματικὴν προσπάθειαν πρὸς γνῶσιν καὶ κατανόησιν ἐν γένει, πρὸς λύσιν ἰδιαιτέρων προβλημάτων εἰδικώτερον, τὰ ὁποῖα ἐγείρονται ἐκτὸς τοῦ πεδίου τῶν ὡς ἄνω δύο ἐπιστημῶν. Ἡ ἔρευνα κάμνει ἐπὶ κλησιν τοῦ νοῦ, τῆς σκέψεως καὶ τῆς κρίσεως, χρησιμοποιεῖ ἀποδείξιν καὶ βασίζεται ἀπαραιτήτως ἐπὶ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ λογικῶς σκέπτεσθαι. Δὲν εἶναι συμπτωματικὴ καὶ τυχαία ἐνέργεια, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν συστηματικὴ. Ὡς τοιαύτη ἀκολουθεῖ ὀρισμένην πορείαν καὶ κανόνας καὶ διακρίνεται ἐξ ὀρισμένων βασικῶν χαρακτηριστικῶν. Ἡ σύνθεσις καὶ πορεία τῆς ἐρεύνης συνίσταται ἀπὸ ἓνα ἀριθμὸν στενῶς σχετιζομένων μεταξύ των ἐνεργειῶν ὡστε ἡ πρώτη φάσις μιᾶς συγκεκριμένης ἐρεύνης καθορίζει εἰς μέγα βαθμὸν τὴν φύσιν τῆς τελευταίας. Τὰ διαδοχικὰ στάδια πρέπει νὰ καθορίζονται ἐπεκριβῶς καὶ νὰ παρουσιάζουν μεταξύ των πλήρη σύνδεσιν ἄλλως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγερθοῦν σοβαραὶ δυσκολίαι κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐρεύνης, αἱ ὁποῖαι δυνατόν νὰ ἐπηρεάσουν ἀρνητικῶς τὴν πληρότητά της. Ἐδῶ παρέχεται ἓν κατὰ τὸ δυνατόν πλήρες σχέδιον ἐπιστημονικῆς -- ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς ἐρεύνης χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ, εἰς τὰ διατιθέμενα ὄρια ἑνὸς ἀρθροῦ, ἀνάλυσις καὶ ἀνάπτυξις αὐτοῦ. Τὰ μέρη τῆς τεχνικῆς ἐρεύνης καὶ αἱ φάσεις τῆς πορείας της εἶναι τὰ ἀκόλουθα: (1)

1. Ἐπιλογή καὶ ἀκριβῆς διατύπωσις τοῦ πρὸς ἔρευναν προβλήματος.

— Ὑπάρχουν ὀρισμένα βασικά χαρακτηριστικὰ καὶ κριτήρια διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐρευνητὴς θὰ ὀδηγηθῆ εἰς τὴν ἐπιλογὴν τοῦ προβλήματος. Πρέπει οὗτος νὰ ἔχῃ ἐπαρκῆ θεωρητικὴν γνῶσιν τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος καὶ νὰ παρουσιάζῃ εἰς τοῦτον ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ ἐπιστημονικὴν περιέργειαν. Νὰ διαθέτῃ πλήρως τὰ ἀναγκαῖα μέσα, μεθόδους, ὄργανα καὶ τὰ παρόμοια ἀπαραίτητα διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς εἰδικῆς ἐρεύνης. Νὰ παρουσιάζονται αἱ γενικώτεραι συνθήκαι ἐρεύνης κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐνοϊκαί. Νὰ παρουσιάζῃ τὸ πρόβλημα κάποιαν σχετικὴν πρωτοτυπίαν.

(1) ἰδὲ ἐπίσης: «Πορεία καὶ τεχνικὴ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐρεύνης» Γ. Μαράγκουδάκη, Κ. Πασσάκου, Περιοδικὸν «Σχολεῖο καὶ Ζωή», Ἰανουάριος 1912 σελ. 6-13.

Νὰ αισθάνεται ὁ ἐρευνητὴς ὅτι κατέχει ὁ ἴδιος τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια, ἐκπαίδευσιν καὶ ἱκανότητα διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος.

Νὰ ὑπολογισθῆ ὁ χρόνος καὶ τὰ οικονομικὰ μέσα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἔρευναν ὡστε καὶ τὰ δύο νὰ ἀπαιτοῦνται εἰς λογικὸν ποσόν. Ὁ ψυχολόγος ἢ παιδαγωγὸς ἐρευνητὴς πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του ὅτι εἰς τὸ πεδῖον ὅπου ἐρευνᾷ τὰς ἐκδηλώσεις διαγωγῆς ἀνθρωπίνων ὄντων καὶ τὰ πλέον ἀπλᾶ φαινομενικῶς προβλήματα παρουσιάζουν πολυπλοκότητα καὶ συνθετικότητα. Διὰ τοῦτο τὸ πρόβλημα πρέπει νὰ ἀναλυθῆ εἰς τὰς ἰδιαιτέρας ἀπόψεις τὰς ὁποίας παρουσιάζει καὶ τὰ ἐπὶ μέρους ἐρωτηματικὰ τὰ ὁποῖα περικλείει. Τοῦτο θεβαίως ἀναφέρεται εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ προβλήματος, ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι ἀπολύτως σαφῆς ὡστε εὐκόλως ἐξ αὐτοῦ νὰ παρουσιάζονται τὰ ὄρια καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐρεύνης. Ὁ προσεκτικὸς καὶ ἀκριβῆς καθορισμὸς τοῦ προβλήματος ὀδηγεῖ μακρὰν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ θελήσῃ τις ἀπλοϊκῶς νὰ ἐξετάσῃ μίαν ὀλόκληρον περιοχὴν ἐρεύνης π.χ. ἡ πνευματικὴ, συναισθηματικὴ, κοινωνικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἀγωγή τῶν παιδιῶν τῆς προσχολικῆς ἡλικίας. Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν, ἐπιλογὴν καὶ πλήρη διατύπωσιν τοῦ προβλήματος εἶναι ἀνάγκη νὰ λάθῃ χώραν μία προκαταβολικὴ ἀνίχνευσις τῶν παραγόντων καὶ δυνάμεων αἱ ὁποῖαι ἐνεργοῦν ἐντὸς τῆς ἐρευνωμένης καταστάσεως. Ἰδῶν π.χ. πρόκειται νὰ ἐρευνηθῆ ὁ ρόλος τῆς δημοκρατικῆς ἀτμοσφαιρας ἐντὸς τῆς σχολικῆς τάξεως εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς μαθήσεως πρέπει νὰ ἐπισημανθοῦν οἱ παράγοντες οἱ ὁποῖοι καὶ ἐπηρεάζουν τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτὴν ὡς καὶ τὴν μάθησιν εἰς τὴν συγκεκριμένην κατάστασιν τῆς σχολικῆς μαθήσεως. Ἡ σύνταξις ἐπίσης ἑνὸς ἀρχικοῦ σχεδίου τῆς ἐρεύνης, τὸ ὁποῖον νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν συλλογὴν τῆς ἀναγκαίας ἀποδείξεως διὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος καὶ νὰ εἶναι γενικῶς ἐφαρμοσίμῳ καὶ ἀποδοτικῶν, εἶναι ἀπαραίτητος. Ἀναγκαῖα εἶναι ἀκόμη μία προκαταβολικὴ διερεύνησις, μίαν οὕτως εἰπεῖν δοκιμαστικὴν ἔρευνα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ δείξῃ τὸ δυνατόν τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἐρεύνης καὶ τὰ ἰδιαιτέρα προβλήματα τὰ συνδεόμενα μετ' αὐτῆς.

2 Ἀκριβῆς ὀρισμὸς τῶν ὄρων καὶ τοῦ λεξιλογίου, τὰ ὁποῖα εἰσάγονται εἰς τὴν ἔρευναν.

— Ἡ σημασία λέξεων αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν

ἢ καὶ εἰς θεωρητικὰς συζητήσεις ἐπὶ ἐπιστημονικῶν θεμάτων καὶ ὅταν ἀκόμη δίδονται ἀπὸ σχετικὰ λεξικά εἶναι συνήθως ἀσαφής, γενική, ἄλλοτε ὑποκειμενική, συνήθως ποικίλουσα.

Διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἔχομεν ἀνάγκην ἀκριβοῦς ἀντικειμενικοῦ καθορισμοῦ τῶν ὀρων καὶ τοῦ λεξιλογίου, τὰ ὅποια χρησιμοποιούνται εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ ερευνητέου προβλήματος, τῶν γενομένων ἐπ' αὐτοῦ ὑποθέσεων, τῶν χρησιμοποιουμένων μεθόδων καὶ τῶν ἐξαγομένων ἀποτελεσμάτων. Δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ γεγονός ὅτι μόνον διὰ τῆς προσεκτικῆς χρήσεως τοῦ λεξιλογίου δύναται νὰ ἐπικοινωνῆ κανεὶς ἀκριβῶς με τοὺς ἄλλους ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν καθαρὰν ἐπιστημονικὴν πλευρὰν μεγάλα παρερμηνεῖται δύνανται νὰ λάθουν χώραν ὅταν διάφοροι ερευνηταὶ χρησιμοποιῶν ἀκόμη καὶ κοινούς ὅρους ὑπὸ διαφορετικούς τρόπους. Εἰς τὸ ἤδη ἀναφερθέν παράδειγμα προβλήματος ἐρεύνης οἱ ὅροι «δημοκρατικὴ ἀτμόσφαιρα», «σχολικὴ μάθησις», «σχολικὴ τάξις» καὶ ἄλλα τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ χρῆσις εἰς τὴν ἔρευναν, πρέπει ἐπακριβῶς νὰ ὀρισθοῦν.

3. Σχηματισμὸς ὑποθέσεων.

—Αἱ ὑποθέσεις ἀποτελοῦν ἀπόψεις μιᾶς ἰδιαιτέρας θεωρίας, ἢ ὅποια δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ ερευνητοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρὸς ἔρευναν πρόβλημα ἢ ἄλλως αἱ ὑποθέσεις δύνανται νὰ εἶναι τὰ εἰδικὰ ἐρωτήματα, τὰ ὅποια ἐγείρει τὸ πρόβλημα ὑπὸ τὰς διαφόρους ἀπόψεις του. Ἡ διὰ τῆς ἐρεύνης ἐπαλήθευσις τῶν ἐπὶ μέρος ὑποθέσεων ὁδηγεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν γενικεύσεως προγνωστικῆς ἀξίας καὶ καθιστᾷ ἔγκυρον τὴν θεωρίαν. Εἰς τὴν καθημερινὴν μας ζωὴν ἐκφραζόμεθα συνήθως με τὸν τρόπον: «ἡ γνώμη μου ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ὅτι...» Ὁ, τι εἶναι ἡ γνώμη διὰ τὸν κοινὸν συζητητὴν εἶναι ἡ ὑπόθεσις διὰ τὸν ἐπιστήμονα. Τὴν ὅποιαν ὁμοίως ὁ δεύτερος ἔχει νὰ ἐξετάσει καὶ δοκιμάσει ἐπιστημονικῶς ἔναντι τῶν πραγματικῶν δεδομένων. Ἀποτελεῖ ἐπομένως ἡ ὑπόθεσις μίαν ἀρχικὴν πρότασιν, ἢ ὅποια υἱοθετεῖται καὶ χρησιμεύει ὡς ὁδηγὸς εἰς τὴν πορείαν τῆς ἐρεύνης. Εἰς τὴν σύγχρονον ἔρευναν ὑπάρχει ἡ τάξις ὥστε ἐκάστη ἐρευνητικὴ ἐργασία νὰ περιλαμβάνῃ μίαν σειράν ὑποθέσεων, αἱ ὅποια ἔχουν ἐσωτερικὴν σχέσιν καὶ ἐξάρτησιν μεταξύ των. Ἰδοὺ μερικὰ παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ μεγίστη προσφορὰ τοῦ Παστέρ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἀρχικὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ ζωὴ δὲν θὰ ἦτο δυνατόν

νὰ δημιουργηθῆ αὐτομάτως ἀπὸ ὀργανικὴν ὕλην ἐάν ὅλη ἡ ζῶσα ὕλη κατεστρέφετο προηγουμένως. Ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς φυσικῆς ὑπῆρξεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Νεύτωνος ὅτι ἐν σῶμα συνεχίζει ἀδιακόπως τὴν ὁμοιόμορφον κίνησιν του ἐκτὸς ἐάν ἐνεργήσῃ μία δύναμις ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Κολόμβου ἦτο ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ γῆ εἶναι στρογγυλὴ θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς Ἀσίαν πλέων πρὸς δυσμὰς. Ἡ κοινωνιολόγος Margaret Mead εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐργασίαν της εἰς πρωτόγονον κοινωνίαν «Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ παιδιοῦ εἰς Νέαν Γουινέα» ἤρχισεν με τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ἡ μόνη ὁδὸς διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς κάποιαν ἀντίληψιν τῆς ἀρχικῆς φύσεως τοῦ παιδιοῦ εἶναι νὰ τὴν σπουδάσωμεν καθὼς αὕτη τροποποιεῖται ὑπὸ διαφόρων συνθηκῶν περιβάλλοντος, παρατηρουμένην εἰς ἓν (πειραματικῶς) ἐλεγχόμενον πλαίσιον πολιτισμοῦ» (1). Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι θέλομεν νὰ ἐρευνησωμεν τὸ πρόβλημα ἐάν καὶ κατὰ ποῖον τρόπον καὶ εἰς ποῖον βαθμὸν ἡ διανοητικὴ ἐκδήλωσις καὶ ἐκτέλεσις, ἐκτιμωμένη μετέστ εὐφυΐας ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν συναισθηματικὴν ἀστάθειαν εἰς τὰ παιδιά. Ἐξ αὐτοῦ δύνανται νὰ δημιουργηθοῦν αἱ ὑποθέσεις: α') Παιδιὰ συναισθηματικῶς ἀσταθῆ παρουσιάζονται με πτωχότερες ἐπιτεύξεις ἀπὸ παιδιά τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου συναισθηματικῆς ὀριμότητος, ἀλλ' ἄνευ συναισθηματικῆς ταραχῆς. β') Εἰδικῶς τὰ συναισθηματικῶς ἀσταθῆ παιδιά παρουσιάζουν περισσοτέρας ἀποτυχίας εἰς τὴν ἀπὸ μνήμης ἀναπαραγωγὴν σχεδίων τὰ ὅποια περιλαμβάνουν καὶ τέστ εὐφυΐας. γ') Τὸ τέστ εὐφυΐας δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐνδεικτικὸν μέσον διαγνώσεως συναισθηματικῶς ἀσταθῶν παιδιῶν. Μία ὑπόθεσις ἢ σειρά ὑποθέσεων ἐπὶ ἐνὸς προβλήματος δημιουργεῖται ἐπὶ τῆ θάσει γενικῆς γνώσεως, προηγουμένης ἐρεύνης, φαντασίας καὶ διοράσεως εἰς τὰς σχέσεις τὰς ὑφιστάμενας μεταξύ γεγονότων. Βάσει τῶν πηγῶν αὐτῶν πρέπει νὰ γίνῃ ἐπαρκῆς θεωρητικὴ θεμελίωσις τῆς ὑποθέσεως. Ὁ πειραματισμὸς εἶναι τὸ μέσον ἐπιστημονικῆς δοκιμασίας τῶν ὑποθέσεων. Ἡ δημιουργία ἐπιστημονικῶς ἐγκύρων ὑποθέσεων ἀποτελεῖ πάντοτε τὴν βασικὴν ἀνάγκην τῆς ψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς. Ὁ I. Darwin πιστεύει ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ἀγωγῆς ἀποτελεῖ πηγὴν τῆς ἐπιστήμης τῆς παιδαγωγικῆς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι αὕτη παρέχει λογικὰς ὑπο-

(1) Good - Scates ἐν. ἀν. σελ. 93.

θέσεις πρὸς ἐπαλήθευσιν διὰ τῆς ἐρεύνης, ἐπομένως αἱ ὑποθέσεις εἶναι φιλοσοφικαὶ εἰς τὴν φύσιν των. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν ὑποθέσεων εἶναι: Αἱ ὑποθέσεις πρέπει νὰ εἶναι τοιαῦται ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ δοκιμασία καὶ ἐξέτασις των. Πρέπει νὰ ἐκθέτουν σχέσεις μεταξύ παραγόντων, αἱ ὁποῖαι δύνανται ἐμμέσως ἢ ἀμέσως νὰ ἐκτιμηθοῦν. Ἴδου π.χ. μία ὑπόθεσις ἢ ὁποία ἐκφράζει αὐτὴν τὴν σχέσιν. Μαθηταί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν διδασκάλους μὲ ἐπιθετικὰς τάσεις τείνουν νὰ ἐκδηλώνουν καὶ οἱ ἴδιοι ἐπιθετικότητα. Ἡ ὑπόθεσις πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰς εἰδικὸν ἀντικείμενον ἐν ταυτῷ ὅμως καὶ σημαντικόν. Πρέπει νὰ παρουσιάζη σταθερότητα ἐὰν δὲν εἶναι δυνατόν πρὸς ὅλα πάντως μὲ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο σχετικὰ πρὸς τὸ πρόβλημα γεγονότα. Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐκτίθεται ὑπὸ ὅσον τὸ δυνατόν ἀπλούστερον τρόπον ἐκφράσεως ὥστε νὰ ἀποφεύγεται οἰαδήποτε ἀσάφεια εἰς τὰς ἐνοίας τὰς ὁποίας περιλαμβάνει. Τέλος πρέπει νὰ προϋποθέτῃ τὴν ὑπαρξιν μέσων ἐπιστημονικῆς ἐκτιμήσεως διὰ τὴν ἔρευναν τὴν ὁποίαν συνεπάγεται. Ἡ ὑπόθεσις π.χ. ὅτι ἡ μέθοδος διδασκαλίας αὐτενεργείας εἰς τὴν ἱστορίαν ἀναπτύσσει εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν τὸ πατριωτικὸν συναίσθημα εἰς τοὺς μαθητὰς παρὰ ἡ διηγηματικὴ μέθοδος δὲν δύναται νὰ ἐπαληθευθῇ διότι δὲν ὑπάρχουν μέσα μετρήσεως τοῦ πατριωτικοῦ συναισθήματος.

4. Μέθοδος ἐρεύνης τοῦ προβλήματος

—Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ ἀνήκει ἡ συλλογὴ τῆς ἀναγκαίας ἀποδείξεως διὰ τὰς δημιουργηθείσας ὑποθέσεις ἢ ἄλλως διὰ τὴν λύσιν τοῦ ὑπὸ ἔρευναν προβλήματος καὶ ἐπομένως ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς ἐρεύνης. Τοῦτο περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς ἐπὶ μέρους προβλήματα.

α') Τὰ ὑποκείμενα τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ ἐρευνηθοῦν. Ἐπειδὴ συνήθως εἶναι πρακτικῶς ἀδύνατον νὰ ἐρευνηθῇ ὁ ὅλος πληθυσμὸς μὲ τὸν ὁποῖον τὸ πρόβλημα εἶναι συνδεδεμένον εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ ἓν ἀντιπροσωπευτικὸν μέρος ἢ δειγμα τοῦ πληθυσμοῦ, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐρευνηθῇ καὶ ἐκ τοῦ ὁποῖου τὰ ἀποτελέσματα νὰ δύνανται νὰ ἐπεκταθοῦν αὐτομάτως καὶ νὰ ἰσχύουν δι' ὅλον τὸν πληθυσμόν. Τὸ ἐκλεγέν λοιπὸν δειγμα πρέπει νὰ ἀντικατοπτρίζει τὸν ὅλον πληθυσμόν. Ἀνάγκη πρὸς τοῦτο νὰ καθορισθοῦν ἐπαρκῶς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πληθυσμοῦ ἐπὶ τοῦ ὁποῖου τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης δύνανται νὰ ἔχουν

ἐφαρμογὴν. Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ ἓν σοβαρώτατον πρόβλημα καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἔχει δημιουργηθῇ ὀλόκληρος θεωρία περὶ τοῦ προβλήματος αὐτοῦ. Εἰδικώτερον ὅσον ἀφορᾷ τὰς καταλλήλους μεθόδους λήψεως ἀντιπροσωπευτικοῦ δειγματος πρὸς ἔρευναν. Ἡ χρησιμοποιηθεῖσα μέθοδος δειγματοληψίας πρέπει νὰ καθορίζεται εἰς ἐκάστην ἔρευναν. Γίνεται συνήθως διάκρισις μεταξύ δύο εἰδῶν δειγμάτων. Τὸ ἓν εἶναι τὸ τυχαῖον δειγμα (random sample) τὸ ὁποῖον δὲν σύρεται ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ βάσει ὀρισμένης συστηματικῆς μεθόδου ἀλλὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε κάθε μέλος τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ νὰ ἔχῃ μίαν ἴσην εὐκαιρίαν νὰ συμπεριλαμβάνεται εἰς αὐτό. Τὸ ἄλλον εἶναι τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν δειγμα (representative sample) τὸ ὁποῖον ἐκλέγεται συστηματικῶς κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν μελῶν του νὰ εἶναι παρόμοια μὲ ἐκεῖνα τοῦ πληθυσμοῦ, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐλήφθη. Προκειμένου δι' ἐρεύνας εἰς ψυχολογίαν καὶ παιδαγωγικὴν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τὰ ὁποῖα λαμβάνονται ὡς κριτήρια διὰ τὴν «δειγματοληψίαν» εἶναι ἡ χρονολογικὴ ἡλικία, τὸ φύλον, τὸ ἐπίπεδον εὐφυΐας, ἡ μόρφωσις, τὸ κοινωνικοοικονομικὸν καὶ πολιτιστικὸν ἐπίπεδον τῆς οἰκογενείας, ἡ γεωγραφικὴ περιοχὴ. Τὸ ἄριστον εἶναι νὰ ἐπιτυγχάνεται ὁ συνδυασμὸς μερικῶν ἐκ τῶν ὡς ἄνω χαρακτηριστικῶν καὶ ἐπίσης νὰ εὐρεθοῦν αἱ πλέον ἔγκυραι πηγαὶ συλλογῆς τῶν στοιχείων αὐτῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέγεθος τοῦ δειγματος, πρὶν ἐθεωρεῖτο ὅτι ὅσον μεγαλύτερον ἦτο αὐτὸ τόσο ἐγκυροτέρα ἦ ἔρευνα καὶ τὰ ἀποτέλεσματά της. Ἦδη ὅμως πιστεύεται ὅτι ἓν μικρὸν δειγμα ἐπιλεγέν διὰ τῆς ἐκ τῶν προτέρων αὐστηρᾶς χρήσεως εἰδικῶν κριτηρίων εἶναι δυνατόν νὰ προσφέρῃ σπουδαιότερα καὶ πλήρης σημασίας ἀποτελέσματα ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ παρδείχεν ἓν πολυάριθμον δειγμα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ὁποῖου εἶναι ἀγνωστα ἐν πολλοῖς. Βεβαίως τόσο τὸ εἶδος ὅσον καὶ τὸ μέγεθος τῆς ομάδος τῶν ἀτόμων πρὸς ἔρευναν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἐρευνώμενον πρόβλημα.

β') Ἡ πρὸς χρησιμοποίησιν μέθοδος. Ἡ φύσις τοῦ προβλήματος καθορίζει ἐπίσης τὴν μέθοδον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ χρησιμοποιηθῇ. Τοιαῦται μέθοδοι χρησιμοποιούμεναι σήμερον εἰς τὰς ἐπιστήμας τῆς ψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς εἶναι: Ἡ ἱστορικὴ μέθοδος, ἡ μέθοδος τῆς παρατηρήσεως, ἡ περιγραφικὴ

μέθοδος (ἀνάλυσις καὶ ταξινομήσις), ἡ μέθοδος ἐπισκοπήσεως, ἡ μέθοδος δι' ἐρωτηματολογίου, ἡ μέθοδος διὰ τῆς συνεντεύξεως, ἡ πειραματικὴ μέθοδος, ἡ κλινικὴ μέθοδος, ἡ γενετικὴ μέθοδος. Εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἐδῶ ἔστω καὶ ὅλως γενικὴ περιγραφή ἐκάστης ἐξ αὐτῶν θὰ καταβληθῇ ὁμως προσπάθεια ὥστε αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν νὰ παρουσιασθοῦν ἀπὸ τὰς στήλας τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ εἰς προσεχῆ τεύχη του.

γ') **Μέσα συλλογῆς δεδομένων καὶ ὄργανα μετρήσεως.** Ἐκ τῆς ἐπιλογῆς αὐτῶν καὶ τῆς χρήσεώς των πρέπει νὰ ἀποδοθῇ μεγάλη σημασία καὶ ἰδιαίτερα προσοχή. Ἐκ τούτων ἄλλων μὲν πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἐπιλογή, ἀναλόγως τοῦ πρὸς ἔρευναν προβλήματος ἐκ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων, ἄλλων δὲ πρέπει νὰ γίνῃ ἡ δημιουργία ἐκ τοῦ ἰδίου ἐρευνητοῦ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε νὰ εἶναι τὰ κατάλληλα καὶ ἀκριβῶς τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἔρευναν. Ταῦτα εἶναι διάφορα εἶδη καὶ τύποι τέσς ὅπως τέσς εὐφυίας, προσωπικότητος, εἰδικῶν ἰκανοτήτων, δεξιοτήτων ἢ ἐπιτευγμάτων. Εἰδικὰ ἐρωτηματολόγια, κλίμακες διατιμήσεως καὶ ἀξιολογήσεως, σχέδια παρατηρήσεως ἢ συνεντεύξεως, κατάλογοι ἐλέγχου κλπ. Ἐκαστὸν ἐπιλεγέν ἢ δημιουργηθὲν ὄργανον ἐκτιμήσεως πρέπει νὰ εἶναι ἔγκυρον καὶ ἀξιόπιστον ὄχι μόνον γενικῶς ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ὑπὸ ἐκτέλεσιν ἐρεῦνης. Πρέπει ἐπίσης νὰ εἶναι καθωρισμένοι καὶ αἱ ὁδηγίαι χρήσεώς των. Ἡ ἐσφαλμένη χρῆσις των πρέπει νὰ ἀποφευχθῇ ἄλλως, ὅπως καὶ εἰς τὴν περίπτωση μὴ ἐγκυρότητός των, θὰ προσφέρουν ἀποτελέσματα τὰ ὁποῖα νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν.

δ') **Ἡ πορεία τῆς ἐρεῦνης.** Τὸ σχέδιον ἐρεῦνης πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ ὅλας τὰς ἐπὶ μέρους ἐνεργείας διεξαγωγῆς τῆς ὅσον ἀφορᾷ τὴν μέθοδον. Ἀναφέρονται αἱ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ ἔρευνα ἔλαβεν χώραν. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ μέσα ἐρεῦνης καὶ τὰ ὄργανα μετρήσεως τυχόν δὲ καὶ εἰδικαὶ συσκευαί. Ἡ περιγραφή τῆς ἀκολουθηθείσης πορείας εἰς τὴν μέθοδον ἐρεῦνης πρέπει νὰ εἶναι τόσο πλήρης ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὥστε νὰ δύναται ἓνας ἄλλος ἐρευνητὴς νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἔρευναν.

5. Ἀνάλυσις τῶν ἀποτελεσμάτων.

—Εἰς τὸ στάδιον αὐτὸ τῆς ἐρεῦνης δὲν πρέπει νὰ γίνῃ σύγχυσις μεταξὺ τῆς παρουσιάσεως τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τῆς

ἐρμηνείας των. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἀποτελεῖ ἔργον κατὰ τὸ ἐπόμενον στάδιον. Ἐκτίθενται θεθαίως τὰ ἀποτελέσματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶναι σχετικὰ καὶ ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὸ ἐρευνηθὲν πρόβλημα ἢ τὴν ὑπὸ ἐπαλήθευσιν ὑπόθεσιν ἢ ὑποθέσεις. Διὰ κάθε εὕρημα, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει μίαν σύγκρισιν μεταξὺ ομάδων ἢ μίαν σχέσιν μεταξὺ παραγόντων πρέπει νὰ ἀναφέρεται τὸ ἐπίπεδον τῆς στατιστικῆς των σπουδαιότητος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται μὲ τὰς ἐν χρήσει στατιστικὰς μεθόδους. Τὰ ἀποτελέσματα ἐκτίθενται ὑπὸ μορφήν ἀνακεφαλαιωτικὴν κατόπιν εἰδικῆς ταξινομήσεώς των. Καταρτίζονται πίνακες καὶ γραφικαὶ παραστάσεις τῶν ἀποτελεσμάτων, οἱ ὁποῖοι δίδουν τὴν γενικὴν εἰκόνα των. Πολλὰ δεδομένα δύνανται νὰ παρουσιασθοῦν ὑπὸ διαφόρους ἀπόψεις πάντως ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ κάμῃ ἐπιλογὴν ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἰσυνάδου πρὸς τὸ πρόβλημα. Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνάλυσιν τῶν δεδομένων καὶ κάποιον εἶδος συνθέσεώς των πρέπει νὰ πραγματοποιηθῇ.

6., Ἐρμηνεία ἀποτελεσμάτων. Συμπεράσματα. Γενικεύσεις.

Ἡ ἐπιτυχὴς ἔρευνα χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰ συμπεράσματα καὶ τὰς γενικεύσεις αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ διατυπωθοῦν ὡς ἐκ τῶν εὐρημάτων αὐτῆς ἐξαγόμενα. Ἡ ἐρμηνεία προσπαθεῖ νὰ δώσῃ μίαν ἐπαρκῆ ἐξήγησιν τοῦ διατι συμβαίνει αὐτὸ ἢ αὐτὰ τὰ ὁποῖα παρουσιασεν ἡ ἔρευνα. Ἐπιδιώκεται δηλαδὴ νὰ εὐρεθοῦν αἱ ὑφιστάμεναι σχέσεις μεταξὺ παραγόντων καὶ καταστάσεων. Πρέπει νὰ ἀναγνωρίζεται καὶ νὰ καθορίζεται μέχρι ποίου βαθμοῦ καὶ ὑπὸ ποίους ὁρους δύνανται νὰ ἔχουν ἰσχὺν τὰ εὐρεθέντα δεδομένα τῆς ἐρεῦνης. Ὁ ἐρευνητὴς ἐπίσης θὰ προσπαθῆσῃ νὰ συνδέσῃ τὰ εὐρήματά του μὲ ἄλλας παρομοίας ἐρεῦνας καὶ νὰ ἐντάξῃ αὐτὰ εἰς τὸ ὅλον σῶμα τῆς γνώσεως. Γενικῶς οὗτος διὰ τῆς ἐρμηνείας του ἐξάγει τὸ εἰς ποῖον βαθμὸν τὰ δεδομένα παρουσιάζουν σταθερότητα ἢ μὴ πρὸς τὴν ἢ τὰς ἀρχικὰς ὑποθέσεις. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν εὐρημάτων πρέπει νὰ ἀποφευχθῇ πᾶσα ὑποκειμενικὴ εἰσβολὴ τοῦ ἐρευνητοῦ ὥστε αὕτη νὰ γίνῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ἀντικειμενικῶς θάσει καὶ μόνον τῶν παρουσιασθέντων ἀποτελεσμάτων. Ἀκόμη κατὰ τὴν ἐρμηνείαν των πρέπει νὰ ἀδειχθῇ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν εὐρημάτων εἰς πεδῖον τυχόν εὐρύτερον τῶν ἀμέσων σκοπῶν τοὺς ὁποῖους ἐπεδίωκεν ἡ ἔρευνα. Τὸ στάδιον αὐτὸ τῆς ἐρεῦνης εἶναι σημαντι-

κώτερον καὶ ἐπαφίεται εἰς τὴν δημιουργικὴν φαντασίαν καὶ διαίσθησιν τοῦ ἐρευνητοῦ.

7. Περαιτέρω προβλήματα πρὸς ἔρευναν

“Ἐν ἓκ τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης γενικῶς εἶναι ὅτι πᾶσα ἐπὶ μέρος ἔρευνα δημιουργεῖ ἢ ἀναδύει νέα ἐρωτήματα καὶ προβλήματα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὁδὸς προαγωγῆς τῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἐρευνητὴς λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἐπισημάνῃ καὶ νὰ καθορίσῃ τὰ νέα αὐτὰ ἐρωτήματα τὰ ἐγειρόμενα ἐκ τῆς σπουδῆς καὶ τὰ ὁποῖα παραμένουν μέχρι στιγμῆς ἀνευ ἀπαντήσεως, ἰσως μάλιστα νὰ ἔχῃ καὶ ἐτοιμοὺς προτάσεις διὰ τὸ εἶδος τῆς ἐρεύνης, ἢ ὁποῖα θὰ ἐβοήθη εἰς τὴν ἀπάντησίν των.

—“Ἢδη ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐπιθυμητὰ χαρακτηριστικὰ διὰ τῶν ὁποίων ἀξιολογεῖται μίᾳ ἔρευνα, αὐτὰ δύναται νὰ ἐξαχθοῦν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων. Θεωροῦμεν ἐν τούτοις ἄρθρον νὰ ἐκθέσωμεν καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ.

α') Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα ἐρεύνης. Ἐάν τοῦτο εἶναι σημαντικὸν ὥστε νὰ ἀνοίγῃ τὴν ὁδὸν ἀναπτύξεως περαιτέρω γνώσεως. Ἐάν λαμβάνονται ἐπαρκῶς ὑπ' ὄψιν ἀποτελέσματα σπουδῶν τοῦ παρελθόντος ἐπ' αὐτοῦ. Ἐάν τὸ πρόβλημα ἀποτελεῖ μίαν ὑπόθεσιν ἢ ὁποῖα δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ἢ νὰ ἀνασκευασθῇ ἐπὶ τῇ θάσει τῶν συγκεντρωμένων δεδομένων.

β') Ὡς πρὸς τὰ ὑποκείμενα ἐρεύνης, μέθοδον καὶ πορείαν αὐτῆς. Ἐάν ἔχουν ἐκτενῶς καὶ ἐπαρκῶς ἐκτεθῇ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ὑποκειμένων ἐρεύνης. Ἐάν θεωρεῖται ἐπαρκῆς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐρευνητέων περιπτώσεων. Μήπως ἡ ἐπιλογή τῶν ὑποκειμένων ἐρεύνης ἔγινεν θάσει κάποιος προκαταλήψεως; Ἐάν ἡ υἱοθετηθεῖσα μέθοδος καὶ πορεία τῆς ἐρεύνης σχετίζεται στενῶς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος. Ἐάν τὰ χρησιμοποιηθέντα μέσα ἐρεύνης, ἐκτιμῆσεως καὶ μετρήσεως εἶναι ἔγκυρα διὰ τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθησαν. Ἐάν τὸ σχέδιον ἐρεύνης εἶναι τοιοῦτον ὥστε νὰ προσφέρῃ τὸ ἀνώτατον ὄριον ἐπιστημονικῆς πληροφορίας ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὸ ἔργον καὶ χρόνον, τὰ ὁποῖα διετεθήσαν χάριν αὐτοῦ. Ἐάν ἡ συλλογὴ τῶν δεδομένων ἔχει γίνῃ συστηματικῶς καὶ ἐάν ὑπῆρξεν ὁμοιόμορφος εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις.

γ') Ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὴν ἐρμηνείαν των. Ἐάν ἐπαρουσιάσθησαν ὅλα αἱ στατιστικαὶ ἐπεξεργασίαι τῶν δεδομέ-

νων σχετικῶς πρὸς τὸ πρόβλημα καὶ ἐάν ἔχουν ἀναλυθῇ ὅλα αἱ ὑποκείμεναι ἐσωτερικαὶ σχέσεις αὐτῶν. Ἐάν τὰ ἀποτελέσματα παρουσιάζονται εὐσυνόπτως καὶ σαφῶς. Τὰ συμπεράσματα πρέπει νὰ ἐξάγονται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν εὐρημάτων καὶ νὰ ἐγγυῶνται ἐξ ὑπ' αὐτῶν. Νὰ μὴ γίνῃται σύγχυσις μεταξὺ στατιστικῆς σημαντικότητος καὶ ψυχολογικῆς τοαύτης τῶν ἀποτελεσμάτων. Νὰ ἔχῃ καταδειχθῇ ἡ σπουδαιότης τῶν εὐρημάτων διὰ τὰ σχετιζόμενα πρὸς αὐτὰ προβλήματα καὶ τὴν ὅλην ἐπιστήμην.

VII. Εἰδικὰ προβλήματα

—Ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης εἰς τὰ πεδία τῆς ψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς, τῶν ἐπιστημῶν δηλαδή αἱ ὁποῖαι ἀσχολοῦνται μὲ τὸν ἄνθρωπον, δημιουργεῖ ὀρισμένα προβλήματα περὶ τῶν ὁποίων ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ εἶναι ἐνήμερος. Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ψυχολογίαν, τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς ἦτοι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ εἰδικώτερον τὸ ψυχικὸν γεγονός παρουσιάζεται ὑπὸ μορφήν ἐξαιρετικῶς πολύπλοκον πάντως περισσότερον πολύπλοκον ἐκείνης τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ βιολογικοῦ ἀκόμη γεγονότος καὶ κατὰ συνέπειαν συμβαίνει πολλάς φορές νὰ παραμένῃ ἀπρόσιτον εἰς τὰς μεθόδους τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Αὐτὸ δημιουργεῖ μίαν σοβαρὰν δυσσχέριαν ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεταφορὰν μεθόδων ἐκ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν παιδαγωγικὴν. Ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος ἐρευνᾷ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ παρατηρηθῇ ἀπ' εὐθείας. Ὑπάρχουν ὅμως ἀπόψεις διαγωγῆς μὴ δυνάμεναι νὰ παρατηρηθοῦν. Τὸ γεγονός ὅτι δύναμαι νὰ ἐξαπατήσω ἄλλους καὶ μάλιστα σκοπίμως ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν ἀνθρωπίνης διαγωγῆς μὴ δυνάμενον νὰ παρατηρηθῇ ἀπ' εὐθείας. Ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια εἶναι σκόπιμος. Οἱ ἄνθρωποι περιέχουν σκοποὺς συμφύτους πρὸς τὴν ἰδίαν των ὑπαρξιν. Ὁ ἐξέχων φυσικὸς τῆς ἐποχῆς μας Ἐδίνγκτον ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ μᾶς εἴπῃ τίποτε περὶ τῆς φύσεως τοῦ ὕλικου κόσμου». Πῶς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δύναται ἡ ψυχολογία νὰ μᾶς παρουσιάσῃ θεβαιότητος ἐπὶ τῆς τόσον πολυπλόκου ἀνθρωπίνης φύσεως; Τὰ ἀνθρώπινα ὄντα καὶ μάλιστα τὰ παιδιὰ μὲ τὰ ὁποῖα περισσότερον ἀσχολοῦνται αἱ δύο ἐπιστήμαι, παρουσιάζονται ὡς συνεχῶς ἀναπτυσσόμενοι ὀργανισμοὶ διὰ μέσου συνεχῶν μεταβολῶν, ἀποτελοῦν μίαν ξεχωριστὴν ἐνότητα, ἢ ὁποῖα λειτουργεῖ ὡς ἐν ὀργανωμένον ὄλον εἰς τὰς καταστάσεις τὰς

όποιας συναντᾶ. Εύρίσκεται ἐν διαρκῇ ἀμοιβαίᾳ ἐπιδράσει μὲ τὸ **θ ι ο κ ο ι ν ω ν ι κ ὸ ν** περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζοῦν. Δὲν εἶναι τὸ περιβάλλον μόνον τὸ ὁποῖον ἀσκεῖ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ ψυχωματικὸς τοῦ ὀργανισμοῦ ἀσκεῖ ἐπίδρασιν καὶ διαμορφώνει ἐν ἰδιαίτερον ψυχολογικὸν περιβάλλον δι' ἑαυτόν. Τὸ γεγονός αὐτὸ δημιουργεῖ σοβαράς, πολλάς φοράς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας εἰς τὸν ψυχολογικὸν πειραματισμὸν εἰδικῶς ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐπιτυχῆ ἔλεγχον τῶν παραγόντων καὶ τὴν ἀπομύνησιν ἐνὸς μόνου πρὸς ἐξέτασιν. Οὐδὲν ἄλλωστε εἰς τὴν ζωὴν δύναται νὰ λάθῃ χώραν δύο φορές μὲ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τόπον. "Ὅ,τι ἔχει συντελεσθῆ καὶ παρέλθει, ἔχει συντελεσθῆ καὶ ἀπαρέλθῃ διὰ παντός.

—'Αναφορικῶς ἤδη μὲ τὴν Παιδαγωγικὴν ἔγει λεγθῆ ὅτι τὰ μέγιστα προβλήματα αὐτῆς εἶναι φιλοσοφικὰ καὶ μάλιστα ἠθικὰ καὶ κατὰ συνέπειαν ἢ λύσεις τῶν δὲν ἐφαρτᾶται ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. 'Ἡ θέσις αὐτῆ θεοβαίως εἶναι μονόπλευρος. «Προσανῶνῃ εἰς τὸν στονασιὸν ἐπὶ ἠθολογικῶν καὶ ἠθικῶν προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς πρέπει ἀσφαλῶς νὰ θεδίσῃ γέρι μὲ γέρι μὲ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως ἐπὶ τῆς διανωγῆς τῶν προσώπων εἰς περιβάλλοντα ἀνωγῆς» (1). Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ παιδαγωγὸς ἐρευνητὴς πρέπει νὰ παρουσιάσῃ εὐαισθησίαν ἐναντι τῶν ἠθικῶν προβλημάτων τῆς ἐκπαιδεύσεως. 'Εξ ἄλλου ἢ ἔρευνα μὲ ἀνθρώπινα ὄντα παρουσιάζει εἰδικὴν ἠθικὴν πλευρὰν καὶ δημιουργεῖ ἰδιαίτεραν εὐθύνην εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ ἐρευνητοῦ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ διακρίνη ὁ ἀπόλυτος σεβασμὸς πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ ὑπὸ ἔρευναν προσώπου. Θὰ ἦτο π.χ. ἠθικῶς νόμιμον νὰ ὑποβάλλωμεν μίαν ὀμάδα μαθητῶν εἰς συνεχεῖς σωματικὰ ποινὰς διὰ νὰ μελετήσωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἰδιαίτερας αὐτῆς συνθήκης ὅσον ἀφορᾷ τὴν μάθησιν ἢ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προσωπικότητος; Εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ἐρευναν, ἐκτὸς τοῦ ἀντικειμενικοῦ γεγονότος, εἰσέρχεται καὶ ἡ ἔννοια τῆς ἀξίας. 'Αλλ' ἡ καθαρὰ ἐπιστήμη δὲν δύναται νὰ ἀσχολεῖται μὲ ἀξίας.

—Πρέπει ἐπίσης νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἀνεπάρκεια τῶν ὀμαδικῶν μεθόδων ἐρεῦνης εἰς τὴν σπουδὴν καὶ κατανόησιν τῶν ἐπὶ μέρος ἀτόμων. Αἱ μέθοδοι αὐταὶ παρέχουν γενικεύσεις, ὁσάκις θε-

βαίως ἐπαληθεύονται ἐπαρκῶς, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀληθεῖς δὲ τὰς ὀμάδας ὡς σύνολα. Τὰ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα ἐξάγονται ἀπὸ τὰς ὀμάδας καὶ διὰ τὰς ὀμάδας δὲν ἔχουν ἀναγκαίως ἰσχὺν καὶ δι' ἐν ἕκαστον τῶν ἐπὶ μέρος ἀτόμων, τὰ ὁποῖα συνθέτουν. "Ἄς ἐνθυμούμεθα ὅτι εἰς τὴν στατιστικὴν ἕκαστον ἄτομον πρὸς μέτρησιν καλεῖται «περίπτωσης» (case) καὶ τὸ σύνολον τῶν περιπτώσεων καλεῖται πληθυσμὸς (population). 'Ἐρευνα εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως σημαίνει πρόβλεψις. 'Αλλ' ὑπάρχει διαφορά πρόβλεψεων εἰς ἄτομα καὶ εἰς ὀμάδας. Εἰς τὸ ἄτομον ἢ πρόβλεψις ἐφαρτᾶται ἐκ τῆς πληρότητος τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως. "Ὅσον περισσότερα γνωρίζομεν διὰ τὸ παιδί καὶ τὸ περιβάλλον του, τόσον καλύτερον δυνάμεθα νὰ προβλέψωμεν τὴν μελλοντικὴν διανωγῆν του ἐκάστοτε. Εἰς τὰς ὀμάδας δὲ τὸν κύριον ρόλον παίζουν ἢ χροῖσις στατιστικῶν μεθόδων καὶ ἢ δι' αὐτῶν ἐξαγωγή πιθανοτήτων. 'Εξ ἄλλου τὸ δλον πρόβλημα τῆς μετοήσεως εἰς τὰ ἀνθρώπινα ὄντα παρουσιάζει ἀρκετὴν δυσνέρειαν. 'Ἡ ἐγκυρότης καὶ ἀξιοπιστία τῶν ἐκάστοτε γενομένων μετοήσεων εἰς παιδαγωγικὰς καὶ ψυχολογικὰς ἐρεῦνας τίθεται συχνὰ ἐν ἀμφιβολῶ.

—'Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔχομεν νὰ δεχθῶμεν τὸ τοῦ φιλοσόφου καὶ μαθηματικοῦ A. Whitehead ὅτι «αἱ θεοβαίωτες τῆς ἐπιστήμης εἶναι πλάναι» (1).

—Ποῖα λοιπὸν δύναται νὰ εἶναι ἡ διέξοδος ἀπὸ αὐτὰς καὶ ἄλλας παρομοίας δυσκολίας; "Ὅχι θεοβαίως ἢ ἀρνησις τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ἐπιστημῶν τῆς ψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς, ἢ ὁποῖα ἔχει μέχρι τοῦδε λύσει πλήθος προβλημάτων καὶ ἔχει συντείνει ἀποφασιστικῶς μὲ τὴν ἐπέκτασιν τῆς γνώσεως εἰς τὰ πεδία αὐτά. 'Ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ προσπαθῆ διὰ δημιουργίαν νέων μεθόδων ἐρεῦνης περισσότερον θελτιωμένων καὶ ἀκριβεστέρων. 'Εξ ἄλλου πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἀναποφεύκτως κινεῖται μέσα εἰς ὀρισμένα ὄρια καὶ τὰ προϊόντα τῆς παρουσιάζουν κατὰ κανὸνα ὡς χαρακτηριστικὸν τῶν συνήθως μικρὰν ἢ μεγαλυτέρων πάντως σχετικὴν ἀλήθειαν. «'Αλλὰ μία πίστις εἰς τὴν ἐπιστήμην δὲν περιλαμβάνῃ μίαν ἀκριτον ἀποδοχὴν τῶν συμπερασμάτων τῶν ἰδιαίτερων ἐπὶ μέρος ἐπιστημῶν ὡς αἰωνίαν ἀλήθειαν. Μία τοιαύτη ἀποδοχὴ εἶναι

(1) 'Gravers ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 6.

(1) Adventures in Ideas, σελ. 183

τελείως ανεπιστημονική». (1) Ἡ ἐπιστήμη κινεῖται καὶ προάγεται διὰ μέσου συνεχῶν ἀναθεωρήσεων καὶ οὐδέποτε δύναται νὰ εἶπῃ τὴν «τελευταίαν λέξιν» τῆς.

—Κλείνω τὴν παροῦσαν ἐργασίαν δίδων τὸν λόγον εἰς τὸν σύγχρονον φιλόσοφον Β. Russell ὁ ὁποῖος εἶναι ὀρθολογιστῆς ἀλλὰ ταυτοχρόνως συγκινεῖται πολὺ ἀπὸ τὸ φαινόμενον τῆς ζωῆς. Οὗτος εὐρίσκει πολλὰ τρωτὰ μέσα εἰς τὴν «ἐπιστημονικὴν κοινωνίαν» ὅπως ἴδη διαμορφοῦται ἡ σύγχρονος κοινωνία μας. «Κανείς πολιτισμὸς» λέγει, «ἄξιός τοῦ ὀνόματός του δύναται νὰ εἶναι ἀπλῶς ἐπιστημονικός. Ἡ ἐπιστημονικὴ τεχνικὴ ἀσχολεῖται μὲ τὸν μηχανισμόν τῆς ζωῆς. Δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὰ κακὰ ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ θετικὰ κακὰ. Δύναται νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀσθένειαν ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ εἶπῃ εἰς ἕνα ἄνθρωπον τί νὰ κάμῃ μὲ τὴν υἰεῖαν του. Δύναται νὰ θεραπεύσῃ τὴν πενίαν ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ εἶπῃ εἰς ἕνα ἄνθρωπον πῶς νὰ ἐξοδεύσῃ τὸν πλοῦτον. Δύναται νὰ ἐμποδίσῃ τὸν πόλεμον ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ εἶπῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον ποίας μορφᾶς περιπετείας ἢ ἡρωϊσμοῦ πρέπει νὰ θέσῃ εἰς τὴν θέσιν του» (2).

—Προφανῶς ὑπονοεῖ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα εἰσφέρει πάρα πολλά, ἀλλ' ὅτι πάντως ὁ πλήρης πολιτισμὸς εὐρίσκειται πέραν καὶ αὐτῆς ἀκόμη.

Ἀνακεφαλαίωσις

1. Ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται κυρίως ἀπὸ τὴν μεγίστην πρόοδον εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν γενίκευσιν τῶν ἐπιστημονικῶν ἐφαρμογῶν. Τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ μας ἐξαρτᾶται εἰς μέγα μέρος, ἀπὸ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ χρησιμοποιηθῇ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ἡ τεραστία δύναμις τῆς ἐπιστήμης.

2. Ἡ προαγωγή εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία οὐδέποτε σταματᾷ, ἀποτελεῖ σκληρὸν καὶ ἐπίμαχον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κυριαρχεῖται ἀπὸ τὸν πόθον τῆς γνώσεως καὶ τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας.

3. Ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος ἐν γένει εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα συστηματικῆς ἐρεύνης, ἡ ὁποία ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ δίδῃ ἀπάντησιν εἰς τὰ συνεχῶς ἐγειρόμενα προβλήματα, νὰ ἀκαλύπτῃ κενὰ γνώσεως καὶ νὰ βοηθῇ τὸν ἄνθρωπον εἰς βελτίωσιν τῆς ζωῆς του.

(1) «The Boundaries of science»--J. Macmurray, London 1939, σελ. 21.

(2) «The scientific society» B. Russell εἰς Science in the changing world, ed M Adams, London 1933, σελ. 206.

4. Ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος εἶναι τὸ πρωταρχικὸν καὶ βασικὸν ὄργανον ἐρεύνης, ἡ ὁδὸς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὕτη τοὺς σκοπούς τῆς. Ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιτυχίας εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν δημιουργίαν τελειότερων ἐρευνητικῶν μεθόδων.

5. Ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ἐξαγόμεναι ὑποθέσεις ἀποτελοῦν τὸ σημαντικὸν ἀρχικὸν σημεῖον ἀπ' ὅπου ἐκκινᾷ καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ὁδηγεῖται ἡ ἔρευνα.

6. Ἡ ἐπιστήμη τῆς ψυχολογίας χειραφετηθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς τῆς φιλοσοφίας καὶ υἰοθετήσασα τὴν σύγχρονον ἐπιστημονικὴν μεθοδολογίαν, ἀνεπτύχθη εἰς πλείστους κλάδους, ὅπου διεξήχθη καὶ διεξάγεται μεγίστης ἐκτάσεως ἐρευνητικὴ ἐργασία.

7. Ἡ ἔρευνα εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ἔλαβεν κυρίως τὴν ὠθησίν τῆς ἀπὸ τὴν ἀνάλογον ἐργασίαν εἰς τὴν ψυχολογίαν, διερευνᾷ προβλήματα ἀγωγῆς καὶ καλύπτει τεράστιον χῶρον ἐρευνητικοῦ πεδίου.

8. Ἡ ὀργανωμένη παιδαγωγικὴ καὶ ψυχολογικὴ ἔρευνα εἰς τὰς προηγμένας χώρας τοῦ ἐξωτερικοῦ διεξάγεται ὑπὸ ἐιδικῶν ἐργαστηρίων, ἐρευνητικῶν ἰνστιτούτων, πανεπιστημιακῶν σχολῶν, ἐιδικῶν κρατικῶν ὀργανισμῶν καὶ ἐπιστημονικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν ἐταιρειῶν.

9. Ἡ ἀντικειμενικὴ μέτρησις, αἱ στατιστικαὶ μέθοδοι καὶ τὰ τέσς ἀποτελοῦν ἀπαραίτητα ὄργανα εἰς τὴν σύγχρονον ψυχολογικὴν καὶ παιδαγωγικὴν ἔρευναν.

10. Μία πλήρης πορεία ἐρεύνης ἐπὶ παιδαγωγικοῦ ἢ ψυχολογικοῦ ἀντικειμένου ἀκολουθεῖ τὰ ἐξῆς στάδια: Ἐπιλογή τοῦ πρὸς ἔρευναν προβλήματος καὶ σαφῆς διατύπωσις του. Ὁρισμὸς τῶν ἐιδικῶν ὄρων, οἱ ὁποῖοι εἰσάγονται εἰς τὴν ἔρευναν ἐπὶ τοῦ ἐιδικοῦ ἀντικειμένου. Ὁ σχηματισμὸς ὑποθέσεων. Ἡ μέθοδος ἐρεύνης, ἡ ὁποία περιλαμβάνη τὰ ὑπὸ ἔρευναν ὑποκείμενα, τὴν χρησιμοποιηθεῖσαν μέθοδον, τὰ μέσα συλλογῆς τῆς ἀποδείξεως καὶ τὴν πορείαν τῆς ἐρεύνης. Ἡ ἀνάλυσις ἀποτελεσμάτων. Ἡ ἐρμηνεία τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων. Τὰ συναφῆ προβλήματα πρὸς περαιτέρω ἔρευναν.

11. Ὁ παιδαγωγὸς καὶ ὁ ψυχολόγος ἐρευνητῆς πρέπει νὰ ἐνθυμῆται πάντοτε ὅτι κάμνοντες χρῆσιν τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων τῶν δὲν ἀναφέρονται εἰς ἄψυχον ὕλην ἀλλ' εἰς τὸν ἄνθρωπον, φύσεως τελείως διαφόρου ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἐπομένως νὰ εἶναι ἐνήμεροι τῶν ὀρίων τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης εἰς τὰ πεδία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

ΕΙΔΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

Ἡ ὀρθογραφία τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 διδασκτικὸν πρόβλημα τοῦ σχολείου

Θ. ΓΕΡΟΥ, Β. Ε. Δ. Πανεπιστημίου Ἐδιμβούργου

Α'

Πολλῶ μείζονα δυσκολίαν (παρὰ ἢ διγλωσσία μας) παρέχει τοῖς διδασκομένοις ἡ παρ' ἡμῖν ἀρχαιοτέθεν ἐπικρατοῦσα ἱστορικὴ ὀρθογραφία μετὰ τῶν διαφόρων διφθόγγων, τῶν μακρῶν καὶ βραχέων φωνηέντων τῶν ποικίλων τόνων καὶ πνευμάτων, ὀξείας, βαρείας καὶ περισπωμένης, δασείας καὶ ψιλῆς, τῶ ἀπλῶν καὶ διπλῶν συμφώνων κλπ. Ταῦτα ὄντως βασανίζουν μεγάλως καὶ ἐπὶ μακρῶν τοὺς παῖδας διδασκομένους καὶ μανθάνοντας αὐτὰ μηχανικῶς, ὅτε οὐδὲν τούτων ἀισθανομένοις ἐν τῇ γλώσῃ ἦν λαλοῦσι καὶ μανθάνουσιν. Καὶ ὅμως περὶ τῆς μεγίστης ἀληθῶς ταύτης πληγῆς οὐδὲν λέγουσιν οἱ νεώτερισται (δηλ. οἱ φίλοι τῆς δημοτικῆς).

Χατζιδάκης

Συμπληρώθησαν πενήντα χρόνια ἀπὸ τότε πού δημοσιεύθηκε στὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, τεύχος 3, (1913) ἡ βαρυσήμαντη μελέτη (σελ. 170) τοῦ Μανώλη Τριανταφυλλίδη με τίτλο «ἡ ὀρθογραφία μας». Καὶ ὅμως δίνῃ τὴν ἐντύπωση ὅτι γράφτηκε προχτὲς ἀκόμα, γιὰ τὰ προβλήματα πού θίγει εἶναι καὶ σημερινὰ προβλήματα. Ἡ ὀρθογραφία εἶναι τὸ πρῶτο διδασκτικὸ πρόβλημα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ τῆς παιδείας μας γενικώτερα. Ὅλες μας οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν ὀρθογραφία. Τριακόσιες διδασκτικὲς ὥρες δίνουμε τὸ χρόνο στὴν ὀρθογραφία καὶ ἄλλες τόσες ὥρες δίνουν τὰ παιδιά στὸ σπίτι καὶ ὁ δάσκαλος χωριστά, γιὰ νὰ ἐτοιμαστοῦν τὰ παιδιά στὴν ὀρθογραφία καὶ γιὰ νὰ διορθώσουν οἱ δασκάλοι τὰ τετράδια τῶν μαθητῶν. Ξέρεις ὀρθογραφία, ξέρεις γράμματα. Ἄνορθογραφος σημαίνει ἀγράμματος. Στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις τοῦ Γυμνασίου ἡ ὀρθογραφία παίζει τὸν πρῶτιστο ρόλο. Δὲν εἶναι σπάνιο μὰ ἀνορθογραφία στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις στὸ Πανεπιστήμιο (στὴ Χημεία ἢ στὴν Ἱστορία) νὰ σ' ἀφήσῃ ἀπ' ἕξω ἀπὸ τὶς πύλες του. Ἡ Γραμματικὴ κατάντησε θεραπαινίδα τῆς ὀρθογραφίας, ὄχι τῆς ὀρθῆς σύνταξης καὶ σωστῆς ἔκφρασης, τῆς ὀρθογραφίας. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι γνωστό. Τὰ παιδιά μας στὴν μεγίστη τους πλειοψηφία εἶναι βασικὰ ἀνορθόγραφα. Ὅλοι μας λίγο πολὺ εἴμαστε ἀνορθόγραφοι. Ἀπὸ τὴν ὥρα πού θὰ πατήσῃ τὸ παιδί τὸ πόδι του στὸ σχολεῖο καταλαβαίνει πὼς σχολεῖο, γράμματα, ἐπίδοση, ὅλα εἶναι ὀρθογραφία. Δύσκολο νὰ βροῦμε ἄλλο λάο, πού τὰ παιδιά του νὰ βρίσκουν τόσο δυσσοίωνες δυσκολίες ἀπὸ τὰ πρῶτα τους σχολικὰ θέματα. Πόσο δίκαιο ἔχει ὁ Τριανταφυλλίδης; Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀποκαρδιωτικό. Λίγοι εἶναι, ἀκόμα καὶ μέσα στοὺς ἀπόφοιτους τοῦ Γυμνασίου καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ὅσοι ἀληθινὰ ξέρουν νὰ γράφουν χωρὶς λάθη. Κι ἐνῶ δὲν ὑπάρχει λαὸς πού νὰ βασανίζουν τὰ παιδιά του μετὰ τὴν ὀρθογραφία περισσότερο ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ —ὀρθογραφία μαθαίνομε ἕξι κι ἑπτὰ χρονῶν παιδιά, ὀρθογραφικῶς

κανόνες ἀτελείωτοι ἀποστηθίζονται κίολας στὴ Β' τοῦ ὑΔημοτικοῦ — «κ α ν ε ἰ ς
λαὸς δὲν εἶναι τόσο ἀνορθόγραφος σὰν καὶ μᾶς,
καὶ σὲ κανένα μέρος δὲν διαβάζη κανεὶς τόσα ὀρ-
θογραφικὰ λάθη ὅσα στὴν Ἑλλάδα, ἀκόμη καὶ στίς
πιὸ μορφωμένες τάξεις» (1). Λέτε νὰ ἀλλάξε ἡ κατάσταση ὕστερα
ἀπὸ πενήντα χρόνια;

Ἀπὸ τοὺς πρώτους μῆνες, τὸ παιδί τῆς πρώτης τάξης, ἀντιμετωπίζει ἀβοή-
θητο, τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας. Γεμίζει κόκκινες μολυβιές τὸ γραπτό του,
παίρνει μικροὺς βαθμοὺς καὶ ἡ βαθμολογία κατεβαίνει ὅσο πληθαίνουν οἱ κόκκι-
νες μολυβιές.

Δέχεται τὴν τιμωρία τῶν γονιῶν του, ποὺ πιπιλίζουν τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ
μὲ ἓνα δυὸ κανόνες γραμματικῆς ποὺ θυμούνται, καὶ τὶς φυλάγουν σὰν νᾶναι τὸ
κλειδί τῆς σοφίας. — «μακρὰ πρὸ βραχείας περισπᾶται» καὶ τὶς ἐπιπλήξεις τῶν
δασκάλων του γιὰ νὰ γίνῃ περισσότερο προσεκτικός. Ὅλα τὰ διδακτικὰ βιβλία
τῶν ἑκατὸν πενήντα χρόνων τοῦ ἐλεύθερου βίου τοῦ ἔθνους μας, καὶ πολὺ πιὸ
πρὶν, εἶναι γεμάτα μὲ ὑποδείξεις, πολὺ συχνὰ γραμμένες σὲ στίχους γιὰ τὴν ὀρ-
θογραφία, «ὅπερ οἶονεϊ τινι μέτρῳ περιλαβὼν πρὸς πισικόν, κατὰ τὸν Χῖον Σκύ-
μνον, μνήμης ἐπιβοήθημα διὰ Σίχων παρέφρασεν» (2).

Τὶς δυσκολίες τῆς ὀρθογραφίας τὶς ἐπιτείνει ἡ διγλωσσία. Στὴν πρώτη καὶ
δεύτερη τάξη προσπαθοῦμε νὰ κρατήσουμε μιὰ ὁμοιομορφία, ἂν καὶ σ' αὐτές τὶς
τάξεις, ἀκόμη οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ὀδηγητικῶν ἐγκυκλίων τοῦ Ἑπουργείου Παι-
δείας, γιὰ τὴ σύγγραφη τῶν ἀναγνωστικῶν, εἶναι ὀλοφάνερες. Σύγχυσι καὶ χάος
δημιούργησαν ἐνῶ ἡ πρόθεσή τους ἦταν νὰ φέρουν τὴν τάξη καὶ τὴν «ὁμοιομορ-
φία». Τὰ κακὰ θέβαια χειροτερεύει μὲ τὴν εἰσαγωγή τῆς καθαρεύουσας (Γραμμα-
τικὴ, σύνταξη, τύποι διαφορετικοὶ στὴν Δ' τάξη καὶ στὰ ὀλιγοθέσια ἀπὸ τὴν Γ'
τάξη). Τὰ παιδιά τοῦ δημοτικοῦ Σχολείου βυθίζονται μέσα στὸν κυκεῶνα τῆς δι-
γλωσσίας. Ἡ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς καὶ τῶν τύπων μιᾶς νέας μορφῆς
γλώσσας, ἔρχεται νὰ ἀνατρέψῃ τὴν κοπιαστικὴ ἀνοδικὴ πορεία τοῦ μαθητῆ, στὴν
προσπάθειά του νὰ κατακτήσῃ τὸ γλωσσικὸ ὄργανο, τὴ γραφή, τὴ σύνταξη τῆς
Δημοτικῆς. Καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ τὶς γνωστὲς συνθήκες λειτουργίας τῶν σχολείων
μας, μὲ τὶς πληθωρικὲς τάξεις τῶν μεγάλων πόλεων, μὲ τὰ χιλιάδες μονοθέσια ἢ
διθέσια σχολεῖα τῶν χωριῶν.

Στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο καὶ στὴν κάθε τάξη του διαθέτουμε 250 ὥρες τὸ χρόνο
γιὰ τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία χωρὶς νὰ ὑπολογίσουμε καὶ τὴν παράλληλη ἐργασία
ποὺ γίνεται στίς ἐκθέσεις καὶ στίς ἄλλες γλωσσικὲς ἀσκήσεις, ὅπου χρησιμοποιεῖ-
ται ὁ γραπτὸς λόγος, μὲ ἀποτελέσματα δυστυχῶς τόσο ἀσήμαντα. Ἡ διδασκαλία
τῆς Γραμματικῆς ἀποβλέπει μόνον στὴν ὀρθογραφία καὶ ἐλάχιστα στὴ σωστὴ ἔκ-
φραση καὶ σύνταξη.

2. Τὸ τοῦ Σοφωτάτου καὶ Ὀσιωτάτου Ἀναστασίου Γορδίου τοῦ ἐκ Βραβιανῶν τῶν
Ἀγράφων Πονωμάτων περὶ ὀρθογραφίας ἐκ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ (ἐκδοσις 1924),
εἶναι δὲ τοῦτο ἕμμετρα, συγκείμενα ἐξ 700 ὡς ἔγγιστα στίχων καὶ ἀρχεται οὕτω: Ὀρθο-
γραφίας Μαθητῆ, περὶ τῶν ὀνομάτων Μαθεῖν, εἰ φίλον ἢ τορ' σοι τὰ νῦν ἱμείρεται πως,
τοὺς δὲ στίχους συνετῶς ἀνάγνωθι συχνάκις, καὶ μάθοις τίνα τῷ μικρῷ τίνα τῷ ὀ με-
γάλῳ καὶ τίν' αὐθις τῷ Ε ψιλῷ, καὶ τίν' αὐτῷ τῷ Ἡτα' τίνα δ' ὡσαύτως γράφεται τὸ Ἦ-
ψιλῷ, καὶ τίνα τῷ γε Ἰῶτα, καὶ αὐταῖς τρισὶ ταῖς καλουμέναις Διφθόγγοις, ἀλφ' Ἰῶτα, τε,
Εἰῶτα, καὶ Οἰῶτα»: Ἀπὸ τὸ Σύνταγμα Ὀρθογραφικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, συντα-
χθέν ὑπὸ Α. Κ. Γιαννοπούλου Μεσολογγιέως). (Ἐν Πάτραις τυπογρ. Π. Εὐμορφοπού-
λου 1875).

Καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ καταλήξουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅσον καιρὸ μᾶς δέ-
νει ἡ διγλωσσία καὶ ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία διατηρεῖ ἀμετάβλητες ὅλες τὶς θέσεις
της, τὰ παιδιὰ μας θὰ ἐξακαλουθοῦν νὰ δίνουν χιλιάδες ὥρες ἐργασίας γιὰ νὰ
ξεφύγουν ἀπ' τὸ λαβύρινθο καὶ ὄλο βαθύτερα θὰ βυθίζονται.

Μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις πού δὲν εἶναι καὶ τόσο αἰσιόδοξες, θὰ δοκιμάσουμε νὰ
ἀντιμετωπίσουμε τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1 διδακτικὸν πρόβλημα τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου.

Γιὰ ἀπλοποίηση τῆς ὀρθογραφίας δὲν θὰ γίνῃ λόγος ἐδῶ. Γιὰ κατάργηση
τῆς διγλωσσίας οὔτε. Εἶναι προτάσεις πού θὰ τὶς κάνουν ἄλλοι. Ἐμεῖς ἀπλῶς ἐπι-
σημαίνουμε τὴ μεγάλη ζημιὰ πού γίνεται στὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν τοῦ ἐλληνικοῦ
λαοῦ μὲ τὴν ὑπαρξή τους. Θὰ προσπαθήσουμε λοιπὸν νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸ πρό-
βλημα διαφορετικά:

Ὡς τώρα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς, οἱ μαθητὲς ἀσχοῦνται
καθημερινὰ στὴν ὀρθογραφία πάνω σὲ κείμενα παρμένα στὴν τύχη.

—«Πάρτετε γιὰ ὀρθογραφία 4 ἢ 5 σειρές». Αὐτὸ γίνεται πάνω ἀπὸ 200 φορές
τὸ χρόνο. Καὶ τὰ παιδιὰ, ἔτσι λέμε ὅτι μαθαίνουν τὴν ὀρθογραφία 8 - 12 χιλιάδων
λέξεων (ἂν τὶς μαθαίνουν). Νομίζω πὼς δὲν χρειάζονται παραπάνω ἀπὸ 1000—
1500 λέξεις γιὰ νὰ μπορέσῃ τὸ παιδί τῶν μικρῶν τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ scho-
λείου νὰ ἐκφραστῇ πλούσια, καθαρά, λογικά.

Ἄντὶ λοιπὸν νὰ μαθαίνουν λέξεις πού πολὺ σπάνια τὶς χρησιμοποιοῦν στὸ
λόγο τους, δὲν θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ στηριχτῇ ἡ ὅλη ἐργα-
σία στὸ λεξιλόγιο πού χρησιμοποιεῖ τὸ παιδί καὶ
στὰ λάθη πού κάνει πάνω στὸ λεξιλόγιο πού χρησι-
ποιεῖ;

Αὐτὴ εἶναι ἡ πρόταση. Τώρα πού θὰ βροῦμε τὸ λεξιλόγιο τοῦ παιδιοῦ;

Τὸ παιδί στὶς ἐκθέσεις του, στὸ ἡμερολόγιο του, στὶς γραφές του ἀνακοινώ-
σεις, στὶς περιλήψεις καὶ στὶς προφορικὲς ἀνακοινώσεις (γιὰ τὶς ὁποῖες μποροῦμε
νὰ χρησιμοποιήσουμε μαγνητόφωνο), ἐκφράζεται λίγο ὡς πολὺ ἐλεύθερα. Μέσα
ἀπ' αὐτὰ τὰ κείμενα θὰ ἀντλήσουμε τὶς λέξεις πού δὲν τὶς γράφει σωστά. Θὰ τὶς
συγκεντρώσουμε, θὰ τὶς βάλουμε μέσα σὲ κείμενα, σὲ πλούσια πλοκὴ καὶ μ' ὅλες
τὶς ἔννοιες πού ἐκφράζουν στὶς τοποθετήσεις τους σὲ διάφορες προτάσεις (ἢ ἔννοια
πού παίρνουν οἱ ἴδιες λέξεις μέσα σὲ διάφορες προτάσεις), καὶ θὰ τὶς δίνουμε σὰ
γυμνάσματα ὀρθογραφικά.

Ἔτσι σιγὰ σιγὰ θὰ δημιουργήσουμε ἓνα βασικὸ λεξιλόγιο πού θὰ τὸ κατέχουν
τὰ παιδιὰ ὀρθογραφικά καὶ νοηματικά καὶ θὰ τὸ ἐμπλουτίζουν τὰ παιδιὰ μὲ μιὰ
πλούσια ἀνάγνωση ἐλευθέρων ἀναγνωσμάτων καὶ καλογραμμένων βοηθητικῶν βι-
βλίων.

Στὸ ἐπόμενο τεῦχος θὰ δώσουμε ἓνα πίνακα λέξεων βασικῶν καὶ μιὰ σειρά ὀρ-
θογραφικῶν γυμνασμάτων τῶν μικρῶν τάξεων. Γιὰ περισσότερα θὰ βροῦν οἱ ἐνδι-
αφερόμενοι σὲ σχετικὸ βιβλίο τοῦ ὑποφαινομένου πού κυκλοφορεῖ τὸν ἐπόμενο Σε-
πτέμβριο πού θὰ εἶναι γιὰ τὸ μαθητὴ μὲ χωριστὲς ὁδη-
γίες γιὰ τὸ δάσκαλο.

Θ. ΓΕΡΟΥ

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΕΒΡΩΝ ΠΕΡΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΗΣ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

Κατόπιν απόφασεως του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, η Χώρα μας συμμετέσχεν εις το Ευρωπαϊκόν Συνεδριον Σεβρών (Παρισίον), ὅπερ συνήλθεν τὸν παρελθόντα μῆνα Μαΐον με θέμα τὴν ἀνταλλαγὴν ὑποψηφίων διδασκάλων μεταξὺ τῶν χωρῶν-μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Γάλλος Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Ὄργανώσεως καὶ τοῦ προγράμματος κ. Carrelles καθώρισεν τὰ προβλήματα τῆς ἀνταλλαγῆς: 1) Εἰς οικονομικά (ἔξοδα μεταβάσεως, διαμονῆς, τροφοδοσίας τῶν σπουδαστῶν κ.λπ.). 2) Εἰς γλωσσικά (γλωσσικὰ δυσκολία τῶν ξένων σπουδαστῶν) καὶ 3) Κοινωνικῆς Προνοίας (Ἀσφάλις σπουδαστῶν).

Ὡς Ἕλλην ἀντιπρόσωπος ὑπεστήριξα ὅτι διὰ τὴν χώραν μας ὑπάρχουσιν καὶ εκπαιδευτικὰ προβλήματα ἥτοι: α) Προγράμματος. Αἱ Παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημίαι εἶναι διετούς φοιτήσεως καὶ ἡ στενότης χρόνου δὲν ἐπιτρέπει διατάραξιν τοῦ ρυθμοῦ τῶν σπουδῶν, ἥτις θὰ ἐγένετο αἰτία μὴ ὀλοκληρώσεως τοῦ Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος, ἂν αἱ ἀνταλλαγὰὶ ἐπραγματοποιήντο κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκπαιδεύσεως.

β) Ἐξετάσεων. Οἱ σπουδασταὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν ὀφίστανται ἐξετάσεις πρώτου

καὶ δευτέρου ἐξαμήνου καὶ ἡ τυχόν διατάραξις τοῦ ρυθμοῦ τῶν σπουδῶν τὸν δύναται νὰ γίνῃ αἰτία ἀπορρίψεως τοῦ ἀπουσιάζοντος εἰς τὸ ἐξωτερικόν σπουδαστοῦ.

3) Στάσεως τοῦ προσωπικοῦ. Οἱ καθηγηταὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν εἶναι φυσικὸν νὰ δυσανασχετοῦν διὰ τὴν ἀνωμαλίαν αὐτὴν καὶ νὰ μὴν ἐνθαρρύνουν τοιαύτας ἀνταλλαγὰς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ διδακτικοῦ ἔτους. (Ἡ ἀνταλλαγή κατὰ τὸ διάστημα τοῦ θεροῦς ἀπεκλείσθη διότι αἱ Παιδαγ. Ἀκαδημίαι εἶναι κλεισταί).

Ὄντω ἐξ Ἑλληνικῆς πλευρᾶς ἐπροτάθη ὅπως ἡ ἀνταλλαγή ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τοὺς ἀποφοίτους Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν. Κατόπιν ὀρισμένων ἀντιρροήσεων ἡ πρότασις ἐγένετο τελικῶς δεκτὴ καὶ συμπεριλήφθη εἰς τὰς ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι παρατίθενται κατωτέρω. Ἐπίσης συνετάχθησαν δύο ἐρωτηματολόγια, ἵνα διευκολυνθῆ τὸ προπαρασκευαστικόν μέρος τῆς ἀνταλλαγῆς. Τὸ ἓνα ἐρωτηματολόγιον σχετίζεται με πληροφορίας διὰ τὴν Ἀκαδημίαν, ἥτις πρόκειται νὰ δεχθῆ ξένους σπουδαστάς. Τὸ ἄλλο με πληροφορίας διὰ τοὺς σπουδαστάς, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ ταξιδεύσιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀντίγραφα τούτων θὰ σταλοῦν ἐν καιρῷ εἰς ὅλας Παιδ. Ἀκαδημίας.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Λυστίας, Βελγίου, Κύπρου, Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας, Ἑλλάδος, Ἰρλανδίας, Ἰταλίας, Νορβηγίας, Ὀλλανδίας, Δ. Γερμανίας, Σουηδίας, Ἑλβετίας, καὶ Τουρκίας, συνεδριάσαντες εἰς Sévres ἀπὸ 13-17 Μαΐου 1963 με σκοπὸν τὴν μελέτην τῶν δυνατοτήτων ἀνταλλαγῆς ὑποψηφίων διδασκάλων μεταξὺ χωρῶν-μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, ἐκθέτουν τὰ κατωτέρω συμπεράσματα:

Σκοπὸς τῆς ἀνταλλαγῆς: Ἡ ἀνίπτυξις τῆς συνειδητέσεως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολίτου.

Ὁ σκοπὸς οὗτος δύναται νὰ πραγματοποιηθῆ διὰ τῆς γνώσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν διαφόρων χωρῶν, διὰ τῆς γνώσεως τῆς ζωῆς καὶ τῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν ἐξ ἀμέσου ἐμπειρίας. Διὰ φιλικῶν συναντήσεων νέων ἀμφότερων τῶν φύλων με ἀντικειμενικὴν ἐπιδίωξιν θεμελιώσεως διαρκούς φιλίας μεταξὺ διδασκάλων τῶν διαφόρων χωρῶν.

Αἱ ἀνταλλαγὰὶ αὗται θὰ λαμβάνουν χώραν μεταξὺ σπουδαστῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπαγγελματικῆς τῶν ἐκπαιδεύσεως με τὴν συμμετοχὴν καὶ πτυχιούχων διδασκάλων προσφάτως ἀποφοιτησάντων.

Αἱ ἀνταλλαγὰὶ θὰ γίνονται μεταξὺ νέων ἡλικίας ἄνω τῶν 18 ἐτῶν, θὰ λαμβάνουν δὲ τὴν μορφήν ἐπισκέψεων διαρκείας δύο ἐβδομάδων μέχρι τριῶν μηνῶν καὶ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἔτι μακροτέρας προθεσμίας.

Ἡ ἐπαρκὴς γνώσις τῆς γλώσσης τῆς φιλοξενούσης χώρας ἢ ἐτέρας γλώσσης, ἥτις χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν φιλοξενούσαν Παιδ. Ἀκαδημίαν (Διδασκαλικὸν κολλέγιον) θὰ ἦτο πρὸς ὄφελος τῶν σπουδαστῶν.

Γενικῶς αἱ δραστηριότητες αἱ ὁποῖαι θὰ προγραμματίζονται διὰ τοὺς ἐπισκέπτας σπουδαστάς εἰς ἕκαστον κολλέγιον (Ἀκαδημία) θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώκουν ἵνα παράσχουν εὐκαιρίας κατανοήσεως τῶν πρακτικῶν μεθόδων διδασκαλίας μάλ-

λον, μέσῳ τῆς ἐπαφῆς με μαθητὰς τῶν σχολείων, παρὰ τῆς κατανοήσεως τῆς θεωρίας καὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Οἱ ἐπισκέπται σπουδασταὶ θὰ πρέπει νὰ λαμβάνουν πληροφορίας περὶ τῶν προσφάτων παιδαγωγικῶν ἐρευνῶν καὶ πειραμάτων, περὶ τῶν σχολικῶν δραστηριοτήτων καὶ περὶ τῶν τρόπων τῆς ἐπιμορφώσεως ἐνηλίκων.

Διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ οικονομικοῦ προβλήματος καθωρίσθησαν τρεῖς τρόποι:

1. Ἡ φιλοξενούσα χώρα ν' ἀναλαμβάνη εὐθύνην διὰ τὴν διαμονήν, τροφοδοσίαν καὶ τὰ διδακτικὰ τῶν ξένων σπουδαστῶν. Ἡ ἀποστέλλουσα χώρα νὰ παρέχῃ ἐπίδομα μικροεξόδων (χαρτζιλίκι) καὶ τὰ ἔξοδα ταξιδίου. Γενικῶς ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ἐφαρμόσιμος εἰς τὴν περίπτωσιν ταυτεχρόνων ἀνταλλαγῶν με ἴσον ἀριθμὸν σπουδαστῶν ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς.

2. Ἡ ἀποστέλλουσα χώρα ν' ἀναλαμβάνη πλήρη εὐθύνην διὰ τὴν διαμονήν καὶ τροφοδοσίαν ὡς καὶ τὰ ἔξοδα ταξιδίου καὶ μικροἔξοδα τοῦ σπουδαστοῦ, ὅστις ἤθελεν γίνεαι δεκτὸς δι' ἐπίσκεψιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

3. Κατόπιν διμερῶν συμφωνιῶν ὀρισμέναι χώρα νὰ παρέχουν ὑποτροφίας δι' ἐπισκέψεις εἰς ξένους σπουδαστάς. Τὰ ἔξοδα ταξιδίου νὰ πληροῦνται παρὰ τῆς ἀποστελλούσης χώρας.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Εὐρώπης δύναται νὰ παρέχῃ εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις βοηθήματα εἰς τοὺς εἰς τὸ ἐξωτερικόν ταξιδεύοντας σπουδαστάς, συμφώνως με τὸ καθιερωθὲν ἔθιμον τοῦ συμβουλίου.

Ἀνταλλαγὰὶ αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνονται ὑπὸ ἀτομικῆς πρωτοβουλίας θὰ πρέπει νὰ ἐνθαρρυνθοῦν.

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου ἐκφράζουν τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1963-64 λάβῃ χώραν εἰς ἀριθμὸς διμερῶν πειραματικῶν ἀνταλλαγῶν.

Γ. Β. ΚΤΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ: ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ 4 — ΠΡΑΤΗΡΙΟΝ - ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ: ΛΕΚΚΑ 25 - ΑΘΗΝΑΙ

ΠΛΗΡΗΣ ΣΕΙΡΑ ΒΟΗΘΗΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΔΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1963 — 1964

Ι. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

1. 'Ιω. Καμπανᾶ: Παλαιὰ Διαθήκη Γ'	5. 'Ιω. Καμπανᾶ: Εὐαγ. Περικοπαὶ Ε' Στ'
2. » » : Καινὴ Διαθήκη Δ'	6. 'Ανδριοπούλου-Σκόπα: Προσευχῆς Α' Β'
3. » » : 'Εκκλ. 'Ιστορία Ε'	7. Γ. Γεωργίου: Καινὴ Διαθήκη Δ'
4. » » : Κατήχ. Λειτουργικὴ Στ'	8. Ν. Παρούση: 'Εκκλ. 'Ιστορία Ε'

ΙΙ. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

1. 'Ιω. Καμπανᾶ: 'Ηρώες 'Αρχ. 'Ελλ. Γ'	6. 'Ιω. Καμπανᾶ: 'Ιστ. Ν. 'Ελλάδος Στ'
2. » » : 'Ιστορία 'Αρχ. 'Ελλ. Δ'	7. Γ. Γεωργίου: 'Ελληνικὴ 'Ιστορία Δ'
3. » » : 'Ελλην. 'Ιστορία ΓΔ)Α'	8. Κατσίνη-Πεντέα: Βυζ. 'Ιστορία Ε'
4. » » : 'Ελλην. 'Ιστορία ΓΔ)Β'	9. Μ. Μπίγκα: 'Ιστορ. Νεωτ. 'Ελλάδος Στ'
5. Γ. Γεωργίου: Βυζαντινὴ 'Ιστορία Δ'	10. 'Ιω. Καμπανᾶ: 'Αγωγή Πολίτου

ΙΙΙ. ΓΛΩΣΣΙΚΑ

1. 'Ιω. Καμπανᾶ: Λεκτικὲς 'Ασχ. Α' Β'	6. 'Ιω. Καμπανᾶ: 'Οδηγὸς tests 'Αλφαβητ.
2. » » : Γραμ. Δημοτικῆς ΓΔ'	7. Καλὸς 'Οδηγὸς 'Αναγνωστικοῦ Γ'
3. » » : Γρ. Καθαρευούσ. Ε' Στ'	8. » » » Δ'
4. » » : 'Εκθέσεις ἀνωτ. τάξεων
δημ. σχολ. καὶ κατωτέ-
ρων γυμνασίου	9. » » » Ε'
5. » » : Λεξικὸν 'Ορθογραφικὸν
Δημ. - Καθαρευούσης	10. » » » ΣΤ'
	11. Π. 'Αντωνοπούλου: Γραμματικὴ Β'

ΙV. ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ

1. 'Ιω. Καμπανᾶ: 'Η 'Αριθμητικὴ μου, Α'	5. 'Ιω. Καμπανᾶ: 'Αριθμητικὴ Ε' ΣΤ'
2. » » : 'Η 'Αριθμητικὴ μου, Β'	6. » » : Γεωμετρία Ε' ΣΤ'
3. » » : 'Η 'Αριθμητικὴ μου, Γ'	7. 'Αν. Σπυροπούλου: Νέα 'Αριθμητικὴ Γ'
4. » » : 'Η 'Αριθμητικὴ μου, Δ'	8. » » : Νέα 'Αριθμητικὴ Δ'

V. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

1. 'Ιω. Καμπανᾶ: Πατριδογνωσία Γ'	6. 'Ιω. Καμπανᾶ: Νέα Γεωγρ. Εὐρώπης
2. » » : Πρωτεύουσα 'Ελλάδος	7. Γ. Γεωργίου: Πατριδογνωσία Α'
3. » » : Γεωγρ. Στερ. 'Ελλάδος	8. » » : Πατριδογνωσία Β'
4. » » : Σύγχ. Γεωγρ. 'Ελλάδος	9. Λ. Λιώκη: Γεωγραφία Εὐρώπης
5. » » : Νέα Γεωγρ. 'Ηπείρων	

VI. ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ

1. 'Ιω. Καμπανᾶ: Φυσική 'Ιστορία Γ'	7. 'Ιω. Καμπανᾶ: Φυσική-Χημεία Ε'
2. » » : Φυσική 'Ιστορία Δ'	8. » » : Φυσική-Χημεία ΣΤ'
3. » » : Φυσική 'Ιστορία Ε'	9. » » : Φυσική-Χημεία Ε' ΣΤ'
4. » » : Φυσική 'Ιστορία ΣΤ'	Α' ἔτος Συν)λίας
5. » » : Φυσ. 'Ιστορία Ε' ΣΤ')	9. » » : Φυσική-Χημεία Ε' ΣΤ')
Α' ἔτος Συν)λίας	Β' ἔτος Συν)λίας
6. » » : Φυσ. 'Ιστορία Ε' ΣΤ')	11. Δ. Λιώκη: Φυσική-Χημεία ΣΤ'
Β' ἔτος Συν)λίας	

VI. ΤΕΤΡΑΔΙΑ

'Υπό 'Ηλ. Καμπανᾶ	7. Τετρ. 'Αριθμητικῆς Γ'
1. Τετρ. Γραμ. Καθαρευούσης (Α' τεύχος)	8. » » Δ'
2. » » » (Β' τεύχος)	9. » » Ε'
3. » 'Αριθμητικῆς Α1	10. » » ΣΤ'
4. » » Α2	11. » Γεωμετρίας Ε'
5. » » Β'1	12. » » ΣΤ'
6. » » Β'2	

VIII. ΤΕΧΝΙΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Βλαχιά κτλ.: Χαρτογρ. 'Ελλάδος Α' τ.	10. Μικτός Γεωγραφ. Χάρτης Εὐρώπης
2. » » : Χαρτογρ. 'Ελλάδος Β' τ.	11. Μικτός Γεωγρ. Χάρτης 'Ασίας
3. 'Ηλ. Καμπανᾶ: Χαρτογραφία Ε'	12. » » » 'Αφρικῆς
4. » » : Χαρτογραφία ΣΤ'	13. » » » 'Αμερικῆς
5. » » : 'Ιχνογραφία τ. 1-6	14. » » » Κρήτης
6. » » : Καλλιγραφία τ. 1-6	15. » » » Παλαιστίνης
7. » » : Χαρτ. Γεωμ. Σωμ.	16. Χάρτης Μακεδονίας (Μεγ. μεγ)
No 1-9	17. » Περσ. πολέμων » »
8. » » : Χαρτοϋφαντική	18. » Πελοπον. πολέμου » »
(σχ. 1-20)	19. » Βυζ. Αὐτοκρατορία » »
9. Μικτός Γεωγρ. Χάρτης 'Ελλάδος	20. » 'Ελην. 'Επανάστασεως » »

IX. ΠΑΙΔΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

(Ἐκδοσις πολυτελῆς — ἐξώφυλλον πλαστικόν)

1. Σοφ. Μαυροειδῆ-Παπαδάκη: Τζαβέλλας	6. Δ. Γιάκου: Διγενῆς 'Ακρίτας
2. Μπινιάρη: Μισούλης	7. Α. Κωστοπούλου: 7 φίλοι, 7 ιστορίες
3. Γερ. Σπαταλᾶ: Παπαφλέσσας	8. » » : Κανάρης
4. Δ. Γιάκου: Παραμύθια τῆς Κύπρου	9. Π. Στάρα: Διδακτικά Παραμύθια
5. » » : Στὴ χώρα τοῦ μύθου	10. Χ. Σακελλαρίου: Θεμιστοκλῆς

Ο ΟΙΚΟΣ ΜΑΣ ΕΙΝΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑ
ΤΩΝ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ